

Melkveebedrijf Reitsma

Met stalaanpassingen zorgde Ritske Reitsma voor meer lucht, licht en koecomfort in de bestaande stal, waarin hij harder wilde melken met een hogere melkprijs.

naam **Ritske Reitsma (34)**

grondgebruik **90 ha plus 40 ha bij jongveeopfokker**

aantal dieren **170 melkkoeien en 80 stuks jongvee**

rollend jaargemiddelde **10.033 kg met 4,30% vet en 3,55% eiwit**

leeftijd ligboxen- en jongveestal **40 jaar**

afmetingen ligboxenstal **93 x 18 meter plus**

extra staldeel van 28 meter breed

afmetingen jongveestal **40 x 25 meter**

type boxen **paddenstoelboxen met dual waterbedden**

type vloer **traditionele roostervloer**

Broeksterwoude

In beeld: stalrenovatie

Nog meer beelden van de stalaanpassingen in detail vind je op de website van Veeteelt.

Fotoserie op **veeteelt.nl**

Make-over voor Friese stal

Nadat Ritske Reitsma uit Broeksterwoude het bedrijf overnam, keerde hij het interieur van de stal binnensbuiten. De veertig jaar oude stallen ondergingen een grondige renovatie. De ligboxen, roosters, muren, niets bleef een grondige aanpak bespaard de afgelopen vijf jaar. In ruil daarvoor krijgt Reitsma meer diercomfort, meer melk en een hogere melkprijs.

TEKST JUSTINE POPPE

Toen Ritske Reitsma in 2021 op 31-jarige leeftijd het ouderlijk melkveebedrijf in het Friese Broeksterwoude overnam, was de situatie allesbehalve klaar voor de toekomst. Op de boerderij voor 150 melkkoeien waren de twee veertig jaar oude stallen toe aan vernieuwing. De jongveestal was zo goed als op en in de melkveestal ontbraken licht, lucht en comfort. Enkel het nieuwe staldeel uit 2006 met 25 extra ligboxen en een 2x12 zij-aan-zijmelksysteem was enigszins modern. Hoog tijd dus voor een grondige renovatie, dacht Reitsma. 'Bij de overname had ik twee doelen. Ik wilde beter gaan melken in de bestaande stal en meedoen aan de Albert Heijn-melkstroom Beter voor Koe, Natuur en Boer via zuivelfabriek A-ware', vertelt hij. Boeren die voldoen aan de voorwaarden, waaronder extensive-ring en dierenwelzijnsregels, krijgen 6 à 7 cent extra per liter melk. De randvoorwaarden voor deze melkstroom pasten goed op zijn bedrijf. En de hogere melkprijs was een mooi extraatje. Dat Reitsma verder wilde met de bestaande stal had een reden. 'Omdat het bedrijf in een keer werd overgenomen, zat nieuw-

2021

- Bedrijfsovername
- Nieuwe roosters

2022

- Diepstrooiselboxen vervangen door dual-waterbedden.
- Boxen verbreed naar 1,15 meter en verticale schoftboom vervangen door golfschoftboom met hoogte 1,30 meter en diagonaallengte van 2,10 meter
- Voerpad jongveestal eruit en verhoogd met 15 cm
- Krachtvoerstations verwijderd en begonnen met tmr-rantsoen
- Jongvee opgedeeld in leeftijdsgroepen per twaalf à zestien
- Nieuw afkalfhok van 100 vierkante meter met cuddle box en strozolder erboven
- Installatie van drie koeborstels

- 1** Vroeger hadden de koeien te weinig kopruimte. Als oplossing deed Reitsma de muren eruit en plaatste hij gordijnen. Gerekend vanaf waar de muur vroeger stond, schoof hij deze dertig centimeter naar buiten op met een houten stelling.
- 2** De oorspronkelijke traditionele roostervloer vertoonde barsten, deze werd vervangen door een nieuwe roostervloer.
- 3** De boxbreedte moet volgens Reitsma twee keer de heupbreedte van de koe zijn. Daarom verbreedde hij zijn paddenstoelboxen naar 1,15 meter, al was een afstand van 1,25 meter voor zijn grote dieren nog beter geweest.
- 4** Om technische redenen, maar ook vanwege het arbeidsgemak, wisselde de veehouder zijn diepstrooiselboxen met biobedding in voor waterbedden.

bouw er financieel niet in,' zegt hij nuchter. 'En met de onduidelijke regelgeving van de overheid weet je ook nooit waar je aan toe bent. Op een gegeven moment wil je gewoon door.' Daarom maakt hij een grondig renovatieplan, waarbij de bestaande stallen het uitgangspunt bleven. Met hulp van zijn vader Klaas (59) en een medewerker werd het bedrijf de afgelopen vijf jaar stap voor stap aangepakt. Bij Jelmer en Rudmer Hilverda van Spinder stalinrichting kon hij terecht voor advies en tips als dat nodig was.

'Ik heb in drie jaar verbouwd, waar ik normaal tien jaar over zou doen', zegt Reitsma. De verbouwingsperiode was intensief en kostte hem tussen de zes en zeven en halve ton, inclusief de uitbreiding van de voeropslag. Maar de resultaten zijn er: sinds 2024 mag Reitsma de melk leveren voor de melkstroom Beter voor Koe, Natuur en Boer. De jaarlijkse productie steeg sindsdien met 300.000 kg melk per jaar, mede doordat hij twintig koeien extra is gaan houden. 'In 2026 is het doel om opnieuw 300.000 kg extra melk te produceren', vertelt de veehouder. Sinds de bedrijfsovername steeg het rollend jaargemiddelde van 9400 kg naar de huidige 10.033 kg melk met 4,30 procent vet en 3,55 procent eiwit. De productiestijging kan de veehouder niet aan iets specifiek toewijzen. Tegelijk met de stalverbouwingen bracht hij naast diercomfort en rust immers ook zijn management op orde.

Krachtvoerboxen wisselen voor koeborstels

Zo had Reitsma in de originele 1+0+1-koeienstal vier krachtvoerboxen, langs weerskanten van de stal twee. Die deed hij eruit. Hij plaatste er drie koeborstels en schakelde bovendien over naar een tmr-rantsoen. 'Voor de duurzame melkstroom moet ik een elektrische koeborstel hebben per zestig dieren', legt de veehouder uit. Het tmr-rantsoen, dat voor driekwart uit gras en voor een kwart uit mais bestaat, voorkomt volgens Reitsma een dip in de productie. 'Ook al voelt het dier zich niet honderd procent, met een tmr-rantsoen eet ze altijd dezelfde verhouding krachtvoer.'

Absoluut ontoelaatbaar voor de melkstroom is overbezetting. Elk dier moet een lig- en vreetplaats hebben. Dat was bij de bedrijfsovername niet het geval. Een deel van de voergang offerde de veehouder daarom op voor 32 nieuwe ligboxen. De koeienstal langs de voorkant binnenrijden gaat nu niet meer. 'Het looppad van de koeien loopt nu als het ware in een U-vorm door de stal', legt Reitsma uit. Hij gokt dat deze ingreep hem 750 euro per box kostte, maar hij heeft nu wel 185 boxen voor zo'n 170 koeien.

In elke ligbox liggen sinds twee jaar waterbedden. 'Bij de bedrijfsovername had de stal diepstrooiselboxen met

biobedding', vertelt Reitsma. 'Maar die werden te krap en de koeien lagen met hun kop tegen de muur.' De kopruimte was het eerste wat de veehouder aanpakte. 'Zes jaar geleden gingen de twee meter hoge muren eruit. Die vervingen we door gordijnen', vervolgt hij. 'Gerekend van waar de muur vroeger stond, hebben we deze gordijnen met een houten stelling dertig centimeter opgeschoven naar de buitenkant.' Hij wijst naar de stal, waar de dieren liggend met voldoende kopruimte door de gordijnen naar buiten kijken. 'Deze stal was vroeger echt donker', vertelt hij. 'Nu komt er veel licht en licht via de de zijkanten binnen. Zo is de stal in de zomer wel zeven graden koeler dan vroeger.'

De diepstrooiselboxen, die Reitsma onder meer niet arbeidsvriendelijk vond, maakten plaats voor waterbedden met een dubbel watercompartiment. Dat had drie redenen. 'Volgens de verkoper gaan waterbedden dubbel zo lang mee als matrassen', zegt hij. 'Daarnaast is de kans op dikke hakken kleiner. Tot slot kon ik een deel van onze paddenstoelboxen hergebruiken met waterbedden. Met matrassen zou ik deze boxen niet aan de grond kunnen bevestigen.'

Bij de plaatsing van de waterbedden demonteerde hij de oude paddenstoelboxen en plaatste die vervolgens terug op een breedte van 1,15 meter. Sommige versleten boxafscheidingen verving hij door tweedehands materiaal. De lengte is nu 3 meter, inclusief kopruimte. De afstand van de achterkant van de koe tot de knieboom bedraagt 1,85 meter.

Terugkijkend had hij de boxen misschien liever tien centimeter breder gehad. 'De boxbreedte moet twee keer de heupbreedte van de koe zijn', weet hij. 'Ik heb best grote koeien. Een breedte van 1,25 à 1,30 meter zou perfect zijn voor mijn dieren van 1,60 meter groot. Maar dan had ik nu niet genoeg ligplaatsen. Het was een compromis zoeken tussen koecomfort en aantal ligplaatsen.' Hij verving ook de horizontale schoftboom door een golfschoftboom. Zo is de lengte tussen de achterkant van de ligbox tot het verste eind van de schoftboom nu 2,10 meter bij een hoogte van 1,30 meter. 'Zonder veel aanpassingen en kosten creëer je veel meer koecomfort.'

Gebarsten roostervloer

Toch zijn de afmetingen volgens Reitsma nog niet ideaal. 'Bij een perfecte schoftboomplaatsing staat een koe zonder problemen vierkant in haar box. Bij mijn grootste dieren is dat nu niet het geval. Sommige dieren staan nog met de achterpoten op de roosters.' De veehouder wil binnenkort met de diagonaallengte naar 2,25 meter gaan en met de hoogte van de schoftboom naar 1,35 meter.

2023

- Plaatsing 11 verticale Abbifan-ventilatoren
- Nieuwe Agridek-sleufsilo van 2925 kuub
- Vloerplaten van twee oudere sleufsilo's vernieuwd
- Doorgroei in vee en productie

2024

- Start deelname aan Albert Heijn-melkstroom Beter voor Koe, Natuur en Boer

2025

- Uitbesteden van jongveeopfok
- Opstartgroep melkvee tot 50 dagen na kalven
- Waterbedden in boxen droge koeien geplaatst en verbreed naar 1,30 meter
- Ingebruikname van SmaXtec-bolus

5 Op de plaats waar vroeger de droge koeien stonden, heeft Reitsma sinds dit jaar een opstartgroep voor circa dertig koeien tot vijftig dagen na het kalven. Met meer zorg voor deze groep wil hij opstartproblemen voorkomen.

6 Om de luchtcirculatie te verbeteren plaatste Reitsma elf geruisloze verticale Abbifan-ventilatoren in twee rijen over de volledige stallengte. De afstand tussen elke ventilator is tien meter. Vanaf 17 graden Celsius beginnen ze te draaien.

7 Op de plaats van de oorspronkelijke krachtvoerboxen werden drie koeborstels geplaatst. Telkens een per zestig dieren. Dit is nodig voor de normen van de melkstroom Beter voor Koe, Natuur en Boer, waar Reitsma aan levert.

8 Om de afstand tussen de waterbakken in de koestal te overbruggen plaatste de veehouder sneldrinkers. Ook in de jongveestal heeft elk groepshok er een.

9 Buiten ligt de twee jaar oude sleufsilo van 65 meter lang, 15 meter breed en 3 meter hoog met automatisch afdeksysteem, waarin Reitsma een lasagnekuil maakt. Hij gebruikt ook twee kleinere silo's van 40 bij 12 meter en 2 meter hoog.

Naast de boxen verving hij drie jaar geleden ook de veertig jaar oude, gebarsten roostervloer door een nieuwe. 'De optie voor een ammoniakreducerende vloer was er', geeft Reitsma mee. 'Maar die was tot wel vijf keer duurder. Daarbij erkent de overheid deze vloer nu niet meer als emissiearme maatregel.' Achteraf is hij daarom blij dat hij voor een traditionele roostervloer heeft gekozen. 'Door de onregelmatigheden in de oude roosters had ik vroeger meer wittelijndefecten in de klauwen dan nu. Daarnaast werkt de mestschuif op vlakke roosters beter, waardoor we schonere roosters hebben.' Ook verbeterde de veehouder de luchtcirculatie in de lage stal. In 2023 investeerde hij in elf nieuwe verticale ventilatoren van het merk Abbifan. Met een diagonaal-lengte van circa 1,25 meter plaatste hij twee rijen ventilatoren op 10 meter afstand van elkaar over de hele lengte van de stal. Vanaf 17 graden Celsius gaan ze lichtjes draaien en bij 24 graden draaien ze op volle capaciteit.

Na de bedrijfsovername keek Reitsma ook eens goed naar het rantsoen. Buiten laat hij zijn twee jaar oude sleufsilo zien van 65 meter lang, 15 meter breed en 3 meter hoog met een automatisch afdeksysteem. Naast deze grote silo gebruikt hij ook twee kleinere oudere sleufsilo's van 40 meter lang, 12 meter breed en 2 meter hoog. Met het automatisch afdeksysteem in de nieuwe silo maakt hij nu ook makkelijk lasagnekuiten van verschillende grassnedes, met de najaarssnedes als uitzondering.

Jongveest al was helemaal op

Als je als buitenstaander onder de indruk bent van de vele aanpassingen in de koestal, heb je de jongvee- en drogekoeienstal nog niet gezien. 'De ligboxen waren versleten, het voerhek kapot en de voergang uitgesleten', vertelt de Fries. De slechte stukken voerpad gingen eruit en het voerpad werd met 15 centimeter verhoogd ten opzichte van de roostervloer en kreeg een coating. Reitsma: 'Met het hogere voerpad breng ik het voer dichters naar het dier. Hierdoor heb ik minder drukplekken in de schouders en schoft. Ook heb ik nu een beter overzicht over de dieren.'

De jongveehuisvesting gooide hij helemaal om. Hij besloot het jongvee in drie leeftijdsgroepen van twaalf tot zestien dieren te huisvesten. Zo zitten de kalveren van 6 tot 9 maanden, 9 tot 12 maanden en 12 tot 14 maanden apart in hokken van circa 7 bij 10 meter. De hokken beschikken over sneldrinkers en ligbedden van een meter breed zonder knieboom met een diepte van 1,45 tot 2,25 meter, afhankelijk van de leeftijd. Ook de diagonaallengte loopt uiteen van 1,45 meter bij de jongste groep tot 1,75 meter bij de oudste groep. 'Door het jongvee in kleine groepen te houden is er minder concurrentie en meer groei', zegt de veehouder. 'Daarnaast merk ik met kleine groepen de tocht in de leeftijdsgroep van 12 tot 14 maand veel sneller op.' Hierdoor daalde zijn gemiddelde afkalfleeftijd met twee maanden naar zo'n 24 maanden.

Over de nieuwe sneldrinkers in de jongveest al is hij tevreden. 'Een snelrinker kan 25 koeien van water voorzien', vertelt de veehouder, die nu twaalf kalfjes per snelrinker heeft. Deze snelrinkers installeerde hij ook in de koeienstal om er de afstand tot de vijf drinkbakken te overbruggen. Watervoorziening wordt

volgens hem vaak nog onderschat. Melk produceren doe je immers niet alleen met goed voer, maar ook met goed water. Hij laat op zijn telefoon zien hoe hij in een app de wateropname van zijn dieren in beeld heeft. Sinds dit jaar hebben alle koeien een SmaXtec-bolus in de pens, die de lichaamstemperatuur, de herkauwactiviteit, de activiteit en de wateropname monitort. 'De wateropname van de koeien zit op 105 liter per dag', zegt Reitsma als hij op de SmaXtec-app kijkt. 'Dat is een goed gemiddelde. Je ziet de wateropname wisselen als de smaak wat afwijkt. Ook brengt het systeem de verbeterpunten van het wateraanbod in beeld tijdens periodes van hittestress bijvoorbeeld.'

Nieuwe opstartgroep

Omdat het jongvee ouder dan een jaar sinds kort extern wordt opgefokt, kwam er in de stal extra ruimte vrij. Deze ruimte gebruikt de veehouder voor de huisvesting van de droge koeien. De jongveeboxen van 1,10 meter breed werden 20 centimeter breder. Anders dan in de koeienstal had Reitsma hier wel ruimte om de boxbreedte op 1,30 meter te zetten. Net als in de koeienstal verving hij de diepstrooiselboxen door waterbedden. Reitsma wijst naar de dertig ligboxen voor de droge koeien, waartussen om de tien meter nieuwe doorsteken van 1,30 meter breed zijn gemaakt. 'We offerden wat boxruimte op, zodat de koeien vlotter het voerhek kunnen bereiken', legt hij uit. 'Samen met de aanpassingen in het droogstandsrantsoen is de drogestofopname per dag zo met drie kilo gestegen tot zestien kilo. Dat zorgt voor een minder negatieve energiebalans en dus minder problemen na het kalven.'

Behalve extra ruimte voor de droge koeien kwam er ook plek vrij voor een opstartgroep van dertig melkkoeien tot vijftig dagen na kalven. De opstartgroep is nog maar net in gebruik, maar Reitsma hoopt hiermee met een goed management opstartproblemen te voorkomen.

Tot slot bouwde hij een 100 vierkante meter groot afkalfhok in de jongveest al. Met een benodigde oppervlakte van circa tien vierkante meter per koe kunnen er in theorie ongeveer tien dieren in het hok. 'Maar om hygiënische redenen houd ik het meestal bij twee', aldus de Fries. In de hoek van het hok plaatste hij een zogenaamde cuddle box. In deze box kan de veehouder een koe vastzetten. Bij de kop van het dier is er plaats voor een kalf. 'Dit hek is handig voor de eerste melking. Als de koe vaststaat en het kalf voor haar neus ligt, dan laat ze haar melk gemakkelijk schieten.'

Sinds de bedrijfsovername en de stalaanpassingen daalde het vervangingspercentage van 30 naar 18 procent. De veehouder wil dit fenomeen niet alleen aan de stalaanpassingen toewijzen. 'Afgelopen jaren waren enorm intensief', geeft Reitsma na de rondleiding toe. Maar klaar met plannen maken is hij voorsnog niet. Graag wil hij nog een mestbassin van 2500 kuub plaatsen. Zo kan hij de mest het hele jaar door opslaan. Ook is er nog ruimte om door management de melkproductie op te schroeven. 'En wie weet, begin ik, nadat het interieur van de stal gedaan is, met het exterieur van de stal, zoals de daken en gevels. Iemand zei me ooit: het interieur doe je voor de koe en het exterieur voor de boer. Dat houd ik in mijn achterhoofd.'